

Małgorzata Michalska

"Znaleźli cudowne źródółko i tam krzyż postawili", czyli o uświęcaniu przestrzeni na przykładzie sanktuarium Krzyża Świętego na Sałajce w Górnej Łomnej (Zaolzie)

Studia Etnologiczne i Antropologiczne 5, 117-127

2001

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Małgorzata Michalska

Uniwersytet Wrocławski

„Znaleźli cudowne źródelko i tam krzyż postawili”, czyli o uświęcaniu przestrzeni na przykładzie sanktuarium Krzyża Świętego na Sałajce w Górnej Łomnej (Zaolzie)

„Święte” i „świeckie” to dwa sposoby bycia w świecie, dwie sytuacje egzystencjalne, jakie człowiek ukształtował w trakcie swej historii. Dla człowieka religijnego przestrzeń nie jest homogeniczna. Istnieje przestrzeń święta, „naładowana energią”, mająca wiele znaczeń, ale istnieją też inne obszary przestrzeni, które nie są święte, nie mają struktury i trwałości, są „amorficzne”¹.

Z każdą przestrzenią świętą łączy się jakaś hierofania, inwazja świętości, wskutek czego pewien obszar zostaje wyrwany ze swego kosmicznego otoczenia i poddany przemianie jakościowej. Miejsce to przekształca się w niewyczerpane źródło siły i świętości. Nigdy nie jest przez człowieka „wybrane”, lecz tylko „odkryte”. Przestrzeń święta objawia się w określony sposób. Intuicja człowieka nakazuje mu uznać jakieś miejsce za święte i otoczyć je należną czcią. Człowiek wierzy, że w wybranych miejscach siły nadprzyrodzone działają w sposób szczególny².

¹ M. E l i a d e: *Sacrum i profanum*. Warszawa 1996, s. 10, 15.

² Tamże, s. 20; T e n Ź e: *Traktat o historii religii*. Łódź 1993, s. 355–356; I. S a m s o n: *K fenomenologii náboženských pútí*. „Slovenský národopis” 1992, R. 40, nr 4, s. 374; *Słownik teologii biblijnej*. Red. ks. L. D u f o u r. Poznań 1991, s. 660–661.

Sacrum w kulturze ludowej może mieć charakter religijny i świecki. Rozumiane na sposób religijny ma swoją motywację w osobowo pojętym Bogu. Sakralizacja przestrzeni w takim ujęciu ma podwójny wymiar, gdyż dotyczy (1) miejsc związanych z obecnością Boga i świętych oraz (2) miejsc uświęconych przedmiotami kultu, religijnymi aktami liturgicznymi i paraliturgicznymi. W pierwszym przypadku za przestrzeń świętą uważa się przede wszystkim te miejsca, które są związane z ważnymi wydarzeniami z życia Syna Bożego, mają historyczne związki z Bogiem. Były i są to miejsca chętnie odwiedzane przez chrześcijan, podobnie jak groby apostołów, świętych i męczenników oraz ich relikwie. Pielgrzymuje się również do miejsc, na których człowiek otrzymywał od świętych widzialną pomoc. W drugim przypadku chodzi o kościoły, kaplice, grotty i cudowne obrazy, czyli obiekty, w których lub przed którymi realizują się wyobrażenia o zastępczej mocy symbolu. Sakralizacja przestrzeni jest związana z bezpośrednią obecnością bóstwa w danym miejscu; czasami daje się ustalić dopiero przez analizę specjalnych znaków. Do najbardziej typowych w polskiej kulturze ludowej przykładów potwierdzających bożą obecność na ziemi należą odcisnięte w kamieniach tzw. boże stopki oraz stopy (niekiedy dłoni) Matki Bożej, aniołów i niektórych świętych. Na pośrednią ocenę świętości miejsca wskazują także efekty niektórych zdarzeń. Do nich zalicza się cudowne uzdrowienia przy źródłach. Łaska, jaką otrzymuje się w tych miejscach, z teologicznego punktu widzenia wywodzi się od samego Boga³. We wszystkich tych przypadkach hierofania powoduje zniesienie homogeniczności przestrzeni⁴.

Rodzajem uznania i trwałego potwierdzenia świętości miejsca jest architektura sakralna. Zwykle te przestrzenie, na przykład sanktuaria, tworzone są według ustalonych kanonów. Stawianie w określonych punktach kościołów, kaplic czy całych zespołów klasztornych może być wypełnieniem woli objawionego *sacrum* bądź resakralizacją zbezczeszczonego miejsca świętego, a także jakąś intencją wotywną. Zbudowanie kościoła czy kaplicy nie jest tylko dokumentem pojedynczego zdarzenia, formą „wdzięczności” konkretnej osoby wobec Boga, ale przede wszystkim staje się znakiem miejsca świętego i jego świętość utrwała. Każdorazowe wznoszenie świątyni ma, oprócz sensu jednostkowego, sens ogólniejszy, odnosi się do rzeczywistości nadziemskiej⁵. Miejsce nie jest święte dlatego, że postawiono na nim świątynię, lecz świętość miejsca stanowi przyczynę wzniesienia świątyni⁶. Rytuał, dzięki któremu człowiek tworzy przestrzeń

³ J. A d a m o w s k i: *Sakralizacja przestrzeni w polskiej kulturze ludowej*. W: *Folklor – sacrum – religia*. Red. J. B a r t m i ń s k i, M. J a s i ń s k a-W o j t k o w s k a. Lublin 1995, s. 20–22; I. S a m s o n: *K fenomenologii...*, s. 377–378.

⁴ M. E l i a d e: *Sacrum i profanum...*, s. 22.

⁵ T e n z e: *Traktat...* s. 358; J. A d a m o w s k i: *Sakralizacja przestrzeni...*, s. 22.

⁶ G. v a n d e r L e e u w: *Fenomenologia religii*. Warszawa 1997, s. 349.

świętą, jest skuteczny o tyle, o ile odtwarza dzieło stworzenia⁷. Jeruzalem niebiański zostało stworzone przez Boga równocześnie z Rajem, a więc „na początku”. Miasto Jerozolima było tylko niedoskonałą kopią modelu niebiańskiego. Mimo iż mogło zostać zbezczeszczone przez człowieka, to jego model był niezniszczalny, istniał poza czasem. Kosmologiczna struktura świątyni dopuszcza nową waloryzację religijną: jako miejsce święte *par excellence*, jako dom bogów, świątynia stale na nowo uświęca świat, ponieważ jednocześnie przedstawia go i ogarnia. Dzięki świątyni cały świat zostaje na nowo uświęcony⁸.

W XVII i XVIII wieku budowano na wzór Jerozolimy kalwarie, które zachowywały krajobrazowe realia jerozolimskie (nazewnictwo obiektów w Ziemi Świętej, związanych bezpośrednio z obecnością tam Chrystusa; rozmieszczenie przestrzenne). Miały one zwykle 25–40 kaplic nawiązujących tematycznie do męki Pana Jezusa. Z czasem liczba kaplic malała. Współcześnie jedynym właściwie elementem pochodzącym z dawnych kalwarii, a budowanym w nowych sanktuariach, jest wkomponowany w krajobraz zespół 14 kaplic drogi krzyżowej. Kalwarie przeniesione na polski grunt są rekonstrukcją religijnych pierwowzorów, z analogicznie rozwiniętym rodzajem kultu. Tego typu przeniesienia odgrywają istotną rolę w kreacji przestrzeni sakralnej. Z ich powstaniem wiąże się wiele legend. Kalwaria odgrywa rolę symbolu, pozwala wejść w kontakt z *sacrum*. Pojedyncze kaplice są znakami, które oznaczają kolejne stacje drogi krzyżowej, natomiast zespół kaplic wkomponowany w krajobraz nabiera znaczenia symbolicznego: nie tylko oznacza Jerozolimę ziemską, ale również niebieską. Jest miejscem świętym, przestrzenią sakralną, która przyciąga rzesze pielgrzymów. Przeświadczenie o tożsamości krajobrazu kalwarii z krajobrazem jerozolimskim sprawia, że ludzie uważają ją za miejsce przepojone *sacrum*⁹.

Oprócz wznoszenia kalwarii w świecie chrześcijańskim rozpowszechnił się zwyczaj stawiania pojedynczych krzyży. Jest to również typowa forma sakralizacji przestrzeni w polskiej kulturze ludowej¹⁰.

Początki tworzenia przestrzeni sakralnej Sałajki sięgają roku 1833 i wiążą się z legendą o młodej dziewczynie, która uciekając przed opryszkami przez las, podrapana i zmęczona, wybiegła na otwartą przestrzeń. Zaczęła wzywać pomocy Matki Najświętszej i ukryła się za pnem przewróconego drzewa, gdzie znalazła ocalenie. Potem spostrzegła źródelko; napiła się z niego wody i umyła się w nim, dzięki czemu odzyskała siły i urodę. Z pnia drzewa, za którym schroniła się dziewczyna, na pamiątkę jej cudownego ocalenia górale

⁷ M. E l i a d e: *Sacrum i profanum...*, s. 22.

⁸ Tamże, s. 48–51.

⁹ J. A d a m o w s k i: *Sakralizacja przestrzeni...*, s. 26; E. B i l s k a: *Przemiany kulturowych i religijnych funkcji kalwarii w Polsce. W: Przestrzeń i sacrum. Geografia kultury religijnej w Polsce i jej przemiany w okresie od XVII do XX w. na przykładzie ośrodków kultu i migracji pielgrzymkowych*. Red. A. J a c k o w s k i. Wyd. 2. Kraków 1996, s. 201–220.

¹⁰ J. A d a m o w s k i: *Sakralizacja przestrzeni...*, s. 22.

z Sałajki wykonali krzyż, który stanął przy drodze nie opodał cudownego źródła. Inna wersja legendy mówi, że na początku zawieszono na buku rosnącym przy źródleku obraz Matki Boskiej, natomiast krzyż został postawiony trzy lata później¹¹ w związku z wydarzeniami, które miały miejsce w Jabłonkowie i w najbliższej okolicy. Wybuchła tam epidemia cholery, która dziesiątkowała miejscową ludność. 30 października 1836 roku zorganizowano pieszą pielgrzymkę błagalną z Jabłonkowa do źródła w Górnej Łomnej. Jak głosi legenda, „na rynku w Jabłonkowie stała studnia z figurą Matki Boskiej z Dzieciątkiem [...]. Przychodzili ludzie do studni. [...] Codziennie rano i wieczorem ustawiała się długa kolejka z wiadrami. Pewnego wieczoru wyszła służąca z pobliskiego domu po wodę. Zmęczona całodzienną pracą, długim czekaniem w kolejce, oparła się o murek i zasnęła. We śnie zobaczyła dwie postacie: jedną czarną, drugą białą. Tańczyły koło studni i tak ze sobą rozmawiały: – Gdyby ludzie wiedzieli, jak mnie stąd wypędzić – mówiła czarna – zbiliby duży krzyż i z modlitwami, z pieśniami nieśliby do Sałajki. – Wiem o tym – mówiła biała – jest tam cudowne źródło z wodą uzdrawiającą. – Służąca się obudziła i zaczęła opowiadać wszystkim, co widziała [...]. Dwie postacie! Biała i czarna! Śmierć i choroba! [...] Kiedy jednak choroba szalała coraz bardziej, ludzie chwytały się ostatniej deski ratunku. Zbili duży krzyż i z modlitwami i śpiewem ponieśli go do Sałajki. Znaleźli cudowne źródło i tam krzyż postawili. Legenda mówi, że jak szli w tamtą stronę, jeszcze po drodze dwoje ludzi umarło, w drodze powrotnej już nikt nie umarł. Choroba zniknęła na dobre.”¹²

Z wdzięczności za odwrócenie choroby narodziła się tradycja pielgrzymowania do „cudownego krzyża” w Sałajce, a ludzie zaczęli zbierać dary na budowę kościoła¹³. Zwyczajem stały się dwie coroczne pielgrzymki z Jabłonkowa: na wiosnę z okazji święta Znalezienia Krzyża Świętego i we wrześniu w dzień Podwyższenia Krzyża Świętego. Pielgrzymowali tutaj także ludzie z całego Śląska oraz ze Słowacji¹⁴. Adam Sikora (1819–1871) – wybitny poeta ludowy, tkacz z Jabłonkowa – poświęcił Sałajce wydany w 1866 roku wiersz pt. *Pieśń o cudownym krzyżu w Górnej Łomnej niedaleko miasteczka Jabłonkowa*. Później pieśń tę śpiewano w kościele bądź w czasie pielgrzymek na Sałajkę:

¹¹ *Historia kościoła św. Krzyża na Sałajce (opracowano na podstawie materiałów dr Jana Korzennego)*. W: *Kostel sv. Kříže. Sałajka*. Horní Lomná 1996, s. 8–9; J. K o r z e n n y: *Z dziejów kościoła parafialnego w Łomnej Górnej*. „Pamiętnik Cieszyński” 1994, T. 9, s. 73–76.

¹² A. F i l i p k o w a: *Jak powstały pielgrzymki (legenda)*. W: *Kostel sv. Kříže...*, s. 17–18; J. K o r z e n n y, sen.: *Z Łomiańskiej Doliny*. Český Těšín 1982, s. 57.

¹³ Tamże.

¹⁴ *Historia kościoła św. Krzyża...*, s. 9; J. K o r z e n n y, sen.: *Z Łomiańskiej Doliny...*, s. 57; F. O d h e n a l: *Poutní místa Moravy a Slezska*. Praha 1995, s. 39.

W Sałajce między górami
Jest miejsce słynne cudami,
Na którym stoi krzyż święty.
Na nim Pan Jezus rozpięty
Gotowy i w nocy dawać pomocy [...]

Procesja całym czasem
Prowadzi się zawsze lasem,
Głos się tam ślicznie rozlega,
Z gór się wiele ludzi zbiega.
Całe familije do tej kompanije [...]

To miejsce błogosławione
Było wtenczas objawione,
Gdy cholera panowała,
Lud okropnie mordowała,
Ta niemoc straszliwa, bardzo zaraźliwa [...]

I było przez sen objawione,
Ażeby szli do Górnej Łomny,
Do tego świętego krzyża,
Iż każdy, kto się tam zbliża,
Doznaje pomocy i w ciężkiej niemocy.

Zaraz temu uwierzyli,
I licznie się zgromadzili,
Gdzie niejeden z familiją
poszedł z ową procesyją
Szukać poratunku, w tak wielkim frasunku.

Tamże ich gorące głosy
Przebiły się aż w niebiosy,
Pan Bóg na tem miejscu świętem
Był nad nimi żalem zdjęty.
Wszystko im przebaczył i zdrowie dać raczył. [...]

Dla takiej ważnej przyczyny
Tę pamiątkę obchodzimy,
Na dniu znalezienia krzyża
Niechaj się tu każdy zbliża,
Oddać Bogu dzięki za dar z Jego ręki. [...]

Dotąd jeszcze z krzyża tego
Płyną łaski dla każdego,
Który o nie wiernie prosi,
W obfitości je odnosi,
Boć na nim Pan dobry i nad miarę szczodry.

I dla tych, kto by chorował,
Aptekę nam nagotował,
U krzyża na prawej ręce,
Cudowną wodę w studzience,
Gdzie ludzi niemało, zdrowie otrzymało. [...]

Ku Twojemu krzyżu w lesie
 Każdy swe ciężary niesie,
 Tam je u nóg Twych złożymy,
 Wszyscy o tem dobrze wiemy,
 Że obciążenemu uleczysz każdemu. [...] ¹⁵

Z miejscami świętymi zwykle wiąże się możliwość uzyskania odpustów. W 1869 roku Stolica Apostolska wydała pozwolenie na ich udzielanie uczestnikom pielgrzymek do Sałajki.

W tym samym roku 14 września po raz pierwszy odprawiono mszę św. pod gołym niebem. Ze względu na wzrastającą liczbę pielgrzymów zaistniała konieczność wybudowania na Sałajce przynajmniej skromnej kaplicy. Budowę rozpoczęto 6 maja 1894 roku od poświęcenia kamienia węgielnego. Dwa lata później świątynia była gotowa. Od tego czasu sanktuarium jest ważnym na Śląsku Cieszyńskim miejscem kultu i ośrodkiem życia religijnego i społecznego, ogarniającym swym wpływem również przyległe rejony Słowacji. Do szczególnego rozwoju ruchu pielgrzymkowego przyczynił się ks. Adam Waleczek, miejscowy proboszcz w latach 1900–1913.

Znamiennym wydarzeniem było wybudowanie tuż obok kościoła pięknej kapliczki-studzienki z wizerunkiem godła pierwszej pieczęci gminy Łomna Górna. Obiekt ten powstał prawdopodobnie jako wypełnienie ślubu złożonego przez mieszkańca Łomnej Górnej bądź Jabłonkowa¹⁶. Dawniej kapliczka cieszyła się wyjątkową popularnością. Z wyciekającego spod niej źródelka każdy z pielgrzymów zabierał ze sobą *cudowną wodę*. Po drugiej wojnie niszczącej kapliczkę usunięto – pozostało samo źródelko. Do dziś istnieje przekonanie o jego cudownych właściwościach, choć nie zawsze poparte jest to wiarą: *Wiem, że woda jest cudowna, ludzie tak mówią, ale konkretnie nie wiem. Braliśmy ją do domu, bo jest czysta, dobra, ale nie przypisuję jej cudownej mocy*.¹⁷ Mówi się, że jest pomocna w chorobach oczu, bólach nóg, żołądka, zmianach skórnych. Zwykle do istoty uzdrowienia należy wiara człowieka: *Ja myślę, że tamtejsza woda leczy dzięki wierze; głęboko wierząc, można dostąpić łaski. Myślę, że gdy ma się wiarę, to pomoże kropelka wody, a niepotrzebne jest całe wiadro*.¹⁸

Dowodem świętości źródła jest cudowne działanie wody oraz częste nawiedzanie tego miejsca przez ludzi. Świętość pochodzi od istoty boskiej lub istoty świętej, z którą wiąże się jego powstanie (w przypadku Sałajki od Matki Boskiej chroniącej dziewczynę) bądź która sprawiła, że istniejące źródło nabrało nadzwyczajnych właściwości: *woda z tego źródelka nigdy nie wysycha, choćby*

¹⁵ A. S i k o r a: *Pieśń o cudownym krzyżu w Łomnej Górnej*. W: *Kostel sv. Kříže...*, s. 28–36.

¹⁶ Informacja, którą uzyskałam w wywiadzie przeprowadzonym w lipcu 1993 roku z o. Marianem Zawadą OCD, proboszczem parafii Górna Łomna w latach 1991–1994.

¹⁷ Wypowiedź kobiety, l. 38, Mosty koło Jabłonkowa; badania terenowe z 1996 roku.

¹⁸ Wypowiedź mężczyzny, l. 47, Mosty koło Jabłonkowa; badania terenowe z 1996 roku.

nie wiem, jak było sucho¹⁹; woda z tego źródelka ma cudowne właściwości, chociażby to, że się nie psuje²⁰; woda jest zawsze dobra: w zimie cieplejsza, w lecie chłodniejsza²¹.

Źródło wraz z otoczeniem tworzy miejsce święte. Pełni funkcję miejsca kultowego ogniskującego życie religijne społeczności lokalnej. Dlatego częstą praktyką było stawianie w okolicy cudownych źródeł kościołów, kaplic bądź świętych figur²².

W okresie powojennym władze komunistyczne ograniczały ruch pielgrzymkowy na Sałajkę. Jednak dzięki ofiarności wiernych i staraniom duszpasterzy sanktuarium nie tylko nie zostało zamknięte, ale ciągle rozwijało się²³. Wokół kościoła zbierały się tłumy modlące się i śpiewające po polsku, czesku i słowacku²⁴.

W 1957 roku planowano wybudować pod kościołem wielką grotę lurdzką, czemu jednak sprzeciwiła się władza państwowa²⁵. Powrócono do tej inicjatywy w 1969 roku i uzyskano pozwolenie na budowę. Powstała grotę poświęcono już 31 sierpnia tego samego roku.

Po przemianach politycznych, jakie dokonały się w byłej Czechosłowacji po „aksamitnej rewolucji”, w lipcu 1990 roku sanktuarium objęli przybyli z Polski na zaproszenie arcybiskupa ołomuńskiego Františka Vaňáka karmelici bosci²⁶. Wystąpili oni z inicjatywą założenia tu drogi krzyżowej. Jak czytamy w kronice parafialnej z 27 maja 1992 roku, „jest to jeden z elementów planu, by stworzyć czy też odtworzyć w Sałajce sanktuarium. Temu ma służyć uporządkowanie terenu przy grocie, droga krzyżowa i budowa kapliczki z wodą obok kapliczki Matki Bożej. Liczymy na ożywienie ruchu pielgrzymkowego.” W tym samym roku podczas jesiennego odpustu poświęcono na sumie 14 krzyży wykonanych przez Józefa Martynka z Górnej Łomnej, a w maju 1993 roku rozpoczęto budowę. Koszty poszczególnych stacji pokryły okoliczne parafie, dwie stacje ufundowały rodziny w hołdzie zmarłym dzieciom, a ostatnią czternastą – księża z czeskiej części Śląska Cieszyńskiego. Droga krzyżowa miała być wotum dziękczynnym za 160-letnią tradycję pielgrzymkową i 100-lecie konsekracji kościoła. Uroczyste poświęcenie odbyło się 4 września 1994 roku. Wzięło w nim udział ponad trzy tysiące wiernych z Polski, Czech i Słowacji.

¹⁹ Wypowiedź kobiety, l. 52, Pioseczna; badania terenowe z 1996 roku.

²⁰ Wypowiedź mężczyzny, l. 65, Gródek; badania terenowe z 1996 roku.

²¹ Wypowiedź kobiety, l. 75, Górna Łomna; badania terenowe z 1996 roku.

²² U. M a j e r-B a r a n o w s k a: *Świętość źródła w polskiej kulturze ludowej*. „Twórczość Ludowa” 1991, R. 6, nr 3–4, s. 73–74.

²³ *Historia kościoła św. Krzyża...*, s. 11–12; J. K o r z e n n y: *Z dziejów kościoła parafialnego...*, s. 73–76, 80.

²⁴ B. P r o c n e r: *Chciałbym tu wrócić*. W: *Kostel sv. Kříže...*, s. 19–20.

²⁵ *Kronika parafii Górna Łomna*, s. 39.

²⁶ Tamże, s. 85.

Jak powiedział w czasie otwarcie ówczesny proboszcz o. Daniel Lenart, „jest to wotum Bogu za wszystkie troski i kłopoty, które odbierał w tym sanktuarium, od nas przyjmował nasze prośby, przyjmował nasze błagania. Ta droga krzyżowa jest symbolem tych cierpień, tych kłopotów, trudów, które tutaj przynosiliście i przynosicie. Jest to wotum Bogu za opiekę nad nami wszystkimi na zaolziańskim sanktuarium.”²⁷ Kalwaria na Sałajce jako jedyna na terytorium Republiki Czeskiej ma napisy na poszczególnych stacjach w dwóch językach – polskim i czeskim.

Obecnie dwa razy do roku odbywają się tutaj odpusty, na które przybywa wielu wiernych (m.in. piesza pielgrzymka z Jabłonkowa) – jeden w niedzielę po święcie Znalezienia Krzyża (4 maja), drugi w niedzielę po święcie Podwyższenia Krzyża (14 września). Msze św. odbywają się w trzech językach: czeskim, słowackim i polskim, ze względu na wiernych tych trzech narodowości przybywających do Świętego Krzyża na Sałajce. Wśród Słowaków większą popularnością cieszy się odpust wiosenny. Szczególną rangę miały uroczystości 160-lecia pielgrzymek do Sałajki i 100-lecia kościoła p.w. Krzyża Świętego.

Odpusty jako święta parafialne mają dwa podstawowe wymiary: sakralny i świecki. W pierwszym przypadku jest to nawiązanie, podtrzymywanie i pogłębianie więzi jednostki z *sacrum*, a także umacnianie więzi między ludźmi na płaszczyźnie religijnej oraz przemiana moralna ludzi jako jednostek i zbiorowości społecznych²⁸. W czasie odpustu wierni odnawiają przymierze duchowe z miejscem świętym i mają możliwość uczestniczenia we wspólnocie łask, jakich w tym miejscu można doznać²⁹. Zwykle z takich okazji przestrzeń sakralna jest dodatkowo zagospodarowywana. Liturgię przenosi się poza obręb świątyni, koło grotty, budując w tym celu specjalny ołtarz. Dekoruje się stale elementy sanktuarium (kościół, grotę, krzyż), a także symbolicznie wyznacza granice sanktuarium poprzez wieszanie transparentów z napisami o treści religijnej. Wymiar świecki w czasie odpustów przejawia się w integracji na płaszczyźnie społecznej – organizowane są różnego rodzaju festyny i zabawy.

Sałajka oprócz podstawowych funkcji religijnych spełnia również funkcje społeczne, regionalne, etniczne i interetniczne, które stanowią o jej specyfice. Wynika to z jej położenia na pograniczu polsko-czesko-słowackim, a także historii Zaolzia i losów mieszkającej tu ludności. Od kiedy przybyli do sanktuarium karmelici bosci z Polski, stało się ono ponownie ośrodkiem duchowym i odgrywa znaczącą rolę kulturotwórczą wśród mieszkańców Zaolzia i przyległych terenów. Jego struktura zasadniczo odpowiada przestrzeni sakralnej typowej dla tzw. miejsc świętych (kościół, kalwaria, cudowny krzyż, cudowne źródło).

²⁷ [DH]: *Łomna Górna. Dwujęzyczna droga krzyżowa*. „Zwrot” 1994, nr 10, s. 34–35; *Poświęcenie drogi krzyżowej*. „Communio Crucis” 1994, nr 4, s. 24.

²⁸ W. P i w o w a r s k i: *Socjologia religii*. Lublin 1996, s. 207.

²⁹ S. C z a r n o w s k i: *Kultura religijna wiejskiego ludu polskiego*. W: T e n ż e: *Dziela*. T. 1. Warszawa 1956, s. 92.



Cudowny krzyż na Sałajce, ustawiony w 1836 roku. Fot. M. Michalska



Grota lurdzka na Sałajce. Fot. M. Michalska



Kościół p.w. Krzyża Świętego na Sałajce, zbudowany w latach 1894–1896. Fot. M. Michalska



Pieszna pielgrzymka (1996 r.) z Jabłonkowa na Sałajkę z okazji odpustu Znalezienia Krzyża Świętego, w 100-lecie kościoła p.w. Krzyża Świętego. Fot. M. Michalska

- “They found a miraculous spring and they put up a cross there”
– a study on sanctifying space exemplified by the shrine of the Holy Cross in Sałajka,
in the region of the Zaolzie (the Czech part of the Cieszyn Silesia)**

S u m m a r y

The spatial structure in the shrine of the Holy Cross in Sałajka in Górna Łomna (in the Zaolzie) is a good example of the sacred space typical of the so called “holy places”, the characteristic elements of which are: church, a wonder-working spring, a calvary. This space attracts people’s attention particularly during religious festivals (church fairs, pilgrimages) when some new elements are added to it (such as an open air altar erected specially on such an occasion), and a fresh lustre is cast on its basic elements. What is interesting here is that, side by side with its basic religious function, the shrine fulfils also some social, regional, ethnic, and interethnic roles which lend it a very special character. All this stems from Sałajka’s being situated in the borderland area between Poland, Slovakia, and the Czech lands, and also from the history of the Zaolzie and the fate of the local population.

**„Dort wo sie eine kleine wundertätige Quelle entdeckt haben, haben sie ein Kreuz gestellt”,
oder von der Raumheiligung am Beispiel des Sanktuariums des Heiligen Kreuzes in Sałajka
(Górna Łomna im Zaolzie-Gebiet)**

Z u s a m m e n f a s s u n g

Raumstruktur im Sanktuarium des Heiligen Kreuzes in Sałajka in Górna Łomna (Zaolzie) ist Beispiel für einen sakralen Raum, typischen „heiligen Ort”, wo solche Elemente wie: Kirche, wundertätige Quelle, Gnadenkreuz un Kalvarie charakteristisch sind. Besonders sichtbar ist sie während der Religionsfeste (Kirchweihen, Pilgerfahrten), wenn andere noch Elemente dazukommen (speziell angefertigter Altar im freien) und fundamentale Elemente feierlich werden. Es ist interessant, dass das Sanktuarium neben seiner grundlegenden Religionsfunktion auch andere Funktionen ausübt (gesellschaftliche, regionale, ethnische, interethnische), die über seinen spezifischen Charakter entscheiden. Ursache dafür ist die Lage der Ortschaft Sałajka, die auf dem polnisch-tschechisch-slovakischen Grenzgebiet liegt, die Geschichte des Zaolzie-Gebiets und das Schicksal der einheimischen Bevölkerung.